

Nüüdiskunst pakub õpilastele eneseväljenduseks uusi võimalusi. Kui ei soovi joonistada või maalida, võib teha tehnilise installatsiooni, foto, videofilmi.

Tänapäeva kunst ja kool

R a i v o J u u r a k

Hariduse käesolev number on valminud koostöös kunstõpetajate ja -teadlastega, aga mõeldud kõigile, keda huvitab tänapäeva kunst ja selle õpetamine koolis.

Pole saladus, et nüüdiskunst kutsub esile vastakaid arvamusi ja mitte ainult kunstihuviliste, vaid ka kunstnike endi hulgas. Ühed väidavad, et lõpuks ometi on kunst vabanenud "ilu teenimise" ülesandest ja tegeleb tõsiste küsimustega. Teiste seisukoht on, et tõsistele küsimustele keskendunud kunst polegi kunst, vaid moraalne allakäik, müra vms.

Analoogilisest väärtuste kokkupõrkest võib rääkida teatud mõttes ka pedagoogikas. Sealgi on nii täiuslikke ideaale rõhutav kui ka probleemidele keskendunud pedagoogika.

Kunstiõpetajatel (ja teistelgi õpetajatel) tuleks ilmselt valida kuldne kesktee. Kui koolis joonistavad lapsed ainult "ilusaid kukepildikesi", aga näitusel näeme

lakke naelutatud kitkutud kukke, on tõenäoliselt tegemist liiga suure kontrastiga.

Selge, et "ilusat kunsti" koolist välja heita ja ainult uue kunstiga tegelema hakata ei saa. Noortele on ilu ja ideaale vaja rohkem kui õhku. Samas pole õige tänapäevast kunsti koolist eemal hoida. Kool peab küll tagama kultuuri ja traditsioonide järjepidevuse, kuid hea kool läheb samal ajal ka uuega kaasa.

KUNSTIHARIDUSE TEEMA HARIDUSLISTIS

Kaasaegse kunsti õpetamist on arutatud ajakirja Haridus diskussioonilistis, Eesti Kunstihariduse Ühingu arupidamistel ja kunstiõpetajate rahvusvahelistel konverentsidel. Kunstihariduse ühingu ja konverentsidel arutatu on jõudnud enamasti ka hariduslisti. Järgnev on ülevaade listiaruteludest.

Üldine tõdemus on, et tänane kunst ja ka kunstiõpetus on märksa "sotsiaalsemad" kui kümme aastat tagasi. Teadvustatakse, et isegi lihtne lastele joonistamise ja maalimise õpetamine

pole kitsalt sellekohaste tehniliste oskuste harjutamine, vaid alati ka sinna juurde käiva kultuuri ja väärtussüsteemi omandamine. Mõnel juhul väärtustatakse tehnilist meisterlikkust, teisel juhul spontaanset eneseväljendust – see kõik tuleb kaasa.

Teiseks on rõhutatud, et uue kunstiga peaksid koolid kindlasti tegelema, sest tänapäeva kunsti hea tundmine aitab noortel paremini mõista ühiskonda ja oma kohta selles. Uus kunst pakub ka uusi eneseväljendusvõimalusi. Kes tunneb end joonistamises, maalimises või modelleerimises ebakindlalt, võib teha foto, videofilmi, installatsiooni, *performance*'i. Uues kunstis on rohkem vabadust, mängulisust ja loomulisust ning see on meie tõsisele tööle keskendunud koolis väga oluline.

Palverändurist nomaadiks

Tänapäeva uus kunst tugineb postmodernistlikule väärtussüsteemile – postmodernismi eetikale. Hariduslistis on postmodernismist rääkides viidatud kõige rohkem Varssavi ja Leedsi ülikooli

sotsioloogiaprofessorile Zygmunt Baumanile, keda on nimetatud postmodernismi prohvetiks.

Bauman osutab, et postmodernism on toonud kaasa palju põhimõtteliselt uusi väärtushoiakuid, eelkõige loobumise suurtest ideedest ja unistustest. Bauman ütleb piltlikult, et varem elas inimene oma elu nagu palverändur, kes lootis jõuda töötatud maale, nüüd aga tunneb end pigem nomaadina, kes rändab laagrist laagrisse, lootmatagi kuhugi kõrgemasse või paremasse paika jõuda. Kui modernismi ajal ootas inimkonda ees helge tulevik, siis nüüd meenuvad seoses tulevikuga isiklikud, rahvuslikud, ökoloogilised ja muud probleemid. Me ei tea enam, mis meid ees ootab. See meeoleolu väljendub ka kaasaegsete kunstitöödes.

Bauman osutab postmodernistlikule tõdede pluralismile. Ta kirjutab, et modernismi ajal valitses ühiskonnas *absoluutse tõe fanaticism*. Selle tõe kehtivust kontrolliti fakte faktide vastu seades, faktidele toetudes püüti arendada välja täiuslikke süsteeme. Seevastu postmodernismi ajal valitseb Baumani järgi *suhtelisuse terrorism*. Tõlgendusi peetakse nüüd tähtsamaks kui fakte, hüpoteeside tulevarki ja värvikaid metafoore olulisemaks kui lõplikult väljaarendatud süsteeme.

Uued hoiakud on muutnud suhtumist ka kunsti ja kunstnikku. Modernismi ajal oli kunst geeniuste pärusmaa. Suurvaimud löid surematuid teoseid, milles oli saavutatud absoluutne täius ja kõrgem tõde. Postmodernismi ajal võib kunstiga tegelda igaüks. Kel vahendid, võib korraldada oma teoste näituse, anda välja raamatu jne.

Modernismi ajal peeti ainsaks täisväärtuslikuks kultuuriks kõrgkultuuri. Postmodernism tunnistab kõik kultuurid (ja subkultuurid) võrdselt väärtuslikuks. Modernismi ajal tehti vahet heal ja halvval maitsele – kunstikriitikud ütlesid rahvale, missugune teos vastab heale maitsele. Postmodernism ei pea ühtki maitset teisest halvemaks.

Baumani metafoore arutades märgiti hariduslistis, et postmodernism ei ole väljakutse ainult kunstiopetusele, vaid pedagoogikale tervikuna. Kui õpetaja on muutunud palverändurist nomaadiks, kellel pole kaugemaid eesmärke, milliseid teid ta siis õpilastele näitab, küsis

Tiiu Esnar. Kas tänane kool peaks valima faktid ja süsteemid või hüpoteeside tulevarki, erinevad tõlgendused, värvikad metafoorid?

Arutelus osalejad leidsid, et õpetaja kui nomaadi metafoori asemel oleks pedagoogiliselt viljakam rääkida postmodernismist kui ebareaalsetest õhulossidest loobumisest. Saabunud on ajajärk, mil tunnistatakse valguse kõrval ka pimeduse olemasolu – see oli teine metafoor, mis listis välja pakuti.

Postmodernistliku ühiskonna üks tunnus on materiaalne jõukus. Turg pakub kõike valmiskujul ning kui laps tõmbab 10 miljonit dollarit maksma läinud kultusfilmi 10 minutiga internetist oma arvutisse, ei paku talle pärast seda "Minu koolivaheaja" teemal ise pildi joonistamine enam erilist pinget, ütles Mari Sobolev. Internetist saadud film võib olla täiesti kunstiväärtuseta. Õpetajal tuleb uue olukorraga arvestada, mitte seda ignoreerida.

Kokkuvõtteks leiti, et modernism ja postmodernism ei ole siiski täiesti vastandlikud. Neid ei tohi käsitada mustvalgelt, jutt on vastandlikest tendentsidest. Mõneski punktis saab postmodernismi prohvetit Baumanit ennastki täpsustada. Näiteks postmodernismi vaatekoht, et kellegi maitse ei ole teiste omast halvem, tuleneb sellest, et kunsti ja kultuuri püütakse vaadata rohkem antropoloogi kui karmi esteedi pilguga. Teatud reeglid kirjutab ette ka viisakus. Globaliseerunud maailmas ei ole viisakas (ega turvaline!) teisest ühiskonnakihist, rassist või rahvusest inimesele öelda, et tema kultuurikiht on õhuke ja maitse labane.

Kunstiõpetaja või kunstnik

Kas kunstiopetaja peaks olema kunstnik? Kui õpetaja teeb installatsioone, videokunsti, *performance*'e jms, suudab ta ka oma õpilastele seda kõike paremini õpetada. Kunstnikust õpetaja esineks näitustel, liiguks kunstiringkondades ja tooks sealt kogu aeg kõige värske kema kunstimõtte kooli kaasa. Koolis töötaks ta poole kohaga, sest tema elu ei tohiks mööduda haridustempli nelja seina vahel.

Kunstiõpetuse ühingu suurtükil Viljandi teatas see mõte nii poolt- kui ka vastuseisu. Ideed peeti siiski raskesti teostatavaks.

Märgiti, et kui 36 murdealist püüavad võimusuhteid paika panna, jääb boheemlusele kalduv kunstnik neile enamasti alla – seda on korduvalt nähtud. Probleem võib olla ka koolis, mitte kunstnikus – mõneski koolis peetakse tänapäeva kunsti rämpskunstiks ja püütakse kunstnikke teadlikult koolist eemal hoida. Missugune lapsevanem näiteks soovib, et tema lapsele õpetaks kirjandust "ropu suuga" kirjanik, nagu neid Eestis piisavalt leidub, või kunsti mõni "alastikultuuri" esindaja? Otsust tegevkunstnikke koolist eemal hoida õigustatakse kooli konservatiivsuse ja vajadusega õpetada traditsiooni. Kunstnikust õpetaja arvati ülearuseks ka seetõttu, et kunstitunnis ei koolitata tulevasi kunstnikke, vaid kunstipublikut. Samas väideti vastu, et kunstipublikuti õpetab kunstnik, kui käib publikuga kohtumas.

Poole kohaga töötamist ei peetud heaks lahenduseks – see ei võimalda õpetajal pühenduda. Nädalas on niigi üksainus kunstitund, kui õpetaja hakkab käima koolis üle nädala, läheb õpilastel tema nägugi meelest. Lisaks hakatakse poole kohaga õpetajale igat sorti ühiskondlikke ülesandeid andma, sest temal näib olevat aega küll.

Enn Tegova leidis, et pole oluline, kas õpetab kunstnik või õpetaja – peaasi, et tund oleks huvitav. Ta meenutas maalikunstnik Silvia Jõgeveri, kes töötas klassiga nagu näitleja ja lavastaja, osates oma tunnid ääretult põnevaks teha. Tegova arvates peaks iga õpetaja lisaks pedagoogika õppimisele ka lavakunstikursuse läbi tegema.

Reet Valgma arvas samuti, et kunstiopetaja ei pea tingimata olema kunstnik ega võimlemisõpetaja Eesti meister. Tähtsam on, et ta oleks huvitav inimene, kellel on korralik eetiline ettevalmistus, et õpilasi läbi nüüdiskunsti labürindi juhtida.

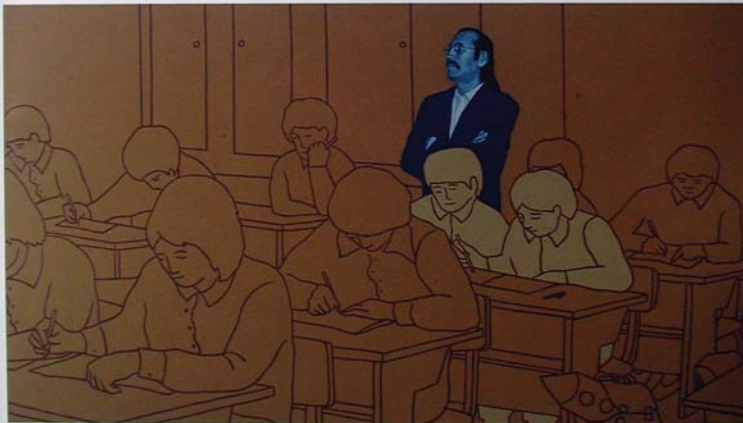
Märgiti, et tähtis on loovus, kuid loov võib olla nii õpetaja kui ka kunstnik. Kui loovust pole, võib juhtuda, et õpetaja "käib oma õpilasi piletikontrollina läbi ja komposteerib nende stampitoid".

Jüri Ginter pidas parimaks variandiks seda, kui koolis on nii pedagooge kui ka kunstnikke. Mida kirevam on õpetajate koosseis, seda rohkem tekib sünergiaid ja seda huvitavam on õpilastel. Kui postmodernism on loobunud ühtsetest ideaa-

kunst.ee

3/2003

kunsti ja visuaalkultuuri kvartalajakiri | estonian quarterly of art and visual culture | party in english

John Smith, Marko und Kaido, 2003

Kunsthariiduse eri art education special

Veneetsia biennaal / Edward Lucie-Smith
Eesti maal / Tegevuskunst / Academia Grata
Lavastusfoto / Identiteetid / Andrus Joonas
Boonus: Graafilise disaini lisa #9

Kunst.ee kunstikõrghariiduse erinumber.

lides, tuleks loobuda ka universaalse õpetaja ettekujutusest – iga õpetaja võib olla mingis valdkonnas väga hea.

Ülo Vooglaid toetas Jüri Ginteri ideed, lisades, et kunstiõpetaja valik olgu kooli-juhi otsustada. Mõne kooli õpilastele on vaja kunstiõpetajaks mõjukat kunstniku või kunstiteadlast, mõne teise kooli õpilastele aga eriti head kunstipedagoogi. Iga olukord on kordumatu ja iga kord tuleb koolijuhil teha eraldi otsus. Kui otsustab direktor, kaasneb sellega tema personaalne vastutus, mis on samuti hea.

Jõuti seisukohale, et pedagoogikaülikooli üliõpilased peaksid läbima korraliku kunstikursuse ja kunstiakadeemia omad saama pedagoogilise ettevalmistuse. Vestluses osalenud TPÜ ja EKA

õppejõud kinnitasid, et selles suunas asjad ka liiguvad.

Eneseväljendus või meisterlikkus

Jaan Kõrgesaar esitas põhimõttelise küsimuse, kas kunsti- ja muusikatunnid peaksid pakkuma lastele lihtsaid eneseväljendamise rõõme, et nende vanemad saaksid plaksutada, või tuleks püüelda meisterlikkuse poole. USA-s on peetud juba pikka aega oluliseks lapsevanemate plaksutamist, Eestis meisterlikkust. Mis saab edaspidi?

On olnud aegu, mil rõhk on olnud kunstitehnike õppimisel, ning neid, mil esikohal on olnud eneseväljendus. Nenditi, et tehniliste oskuste pakkumine kiipub jääma ülekaalu.

New Yorgi ülikooli õppejõud Thomas McEvilley on kirjutanud Kunst.ee-s (3/2003), et väga pikka aega keskendus kunst peaaegu kõikjal maailmas meisterlikkusele. Kunstnik pidi valdama joonistamist, maalimist, modelleerimist jms. Siis saabus modernismiperiood, mil tehnikate perfektne valdamine kaotas populaarsuse ja hakati hindama kunstniku vahetuid tundeid ja intuitsiooni. Mõnedki kuulsad kunstnikud nägid vaeva, et varjata oma head joonistamis- oskust ning joonistada nagu laps. Rõhk oli vahetel eneseväljendusel. Kui kunstnikult küsiti, mida ta oma tööga öelda tahab, vastas ta: "Olen väljendanud oma tundeid – see on kõik. Ma ei oska siia midagi lisada." Jackson Pollock ole- vat astunud lõuendi ette ühegi kontseptsiooni ja eelplaanita, lihtsalt "valanud oma tunded lõuendile".

Postmodernistlikul perioodil hakati vahetut eneseväljendust naiivseks pidama. Paljudes kunsti(kõrg)koolides seati sisse ühiskonna- ja filosoofiakursused. Tudengid lugesid suurtes annustes Greenbergi, Pollockit, Barthesi, Foucault'd, Kuhni, Jamesoni jt. Kunstiteoreetilistest tekstidest koostati spetsiaal- seid lugemikke, et kunstnik ei leiutaks jalgratast, vaid läheks edasi. Tähtsaks peeti ka seda, et kunstnik tegeleks ühiskonna suurte probleemidega.

See periood on andnud palju uusi ja huvitavaid kunstiteoseid, kuid ka selliseid, mis avaldavad muljet ainult siis, kui tead, missugune teooria ja filosoofia sinna juurde käib. Liiga üksipulgi läbi- mõeldud tööd võivad kergesti kaotada spontaansuse ja lumma.

Ants Juske märkis arutelus, et pendel on jälle meisterlikkuse suunas liikuma hakanud. Soome kunstikoolides õpetati joonistamist pikka aega väga pealiskaudselt, nüüd aga on hakatud asjaga uuesti tegelema, kutsudes õpetajaid näiteks ka Peterburist, kus on alles tugevad joonistamise koolkonnad.

Jaan Elken on osutanud, et Eestis eksisteerivad modernism ja postmodernism mõnusasti kõrvuti. Ühest küljest tehakse installatsioone ja *performance*'e, teisalt on piisavalt ka kunstnikke, kes maalivad meelega "vasaku käega", et vahetumat muljet jätta, ja nimetavad head maitset "klanitud kunstimeeleks". Samas läbivad Tartu Ülikooli kunstitu-

dengid juba sotsiaalteaduste ja semiootika kursusi ning Jaan Elkeni arvates kaob väljend "loll nagu maaliija" varsti käibelt (Kunst.ee, nr 3, 2003).

Listiarutelus märgiti, et lisaks kunstiopetusele on koolis meisterlikkuse ja emotsionaalsuse vahel pendeldamist teisteski ainetes. Füüsikas peab osa õpetajaid tähtsaks ülesannete perfektset lahendamist, teine osa eelistab jutustada õpilastele lugusid sellest, kui huvitavate probleemidega füüsika tegeleb (hüpoteeside tulevärk). Muusikaõpetuses pooldab üks osa õpetajaid head noodist laulmise oskust ja mitmehäälsel laulu (meisterlikkust), teine osa propageerib muusikalise draama meetodit, kus lapsed teevad põnevatele lugudele ise helitausta, kasutades selleks trumme, ksülofone, laulu ja mis tahes muid helisid.

Kas faktid või tõlgendus, meisterlikkus või eneseväljendus – see on üldisem küsimus, mis väärrib omaette haridusprogrammi. Kui "21. sajandi haridus" on koolikorraldusprogramm, oleks see hariduse sisu ja kvaliteedi programm.

Listiarutelus jõuti järeldusele, et äärmustest tuleks hoiduda. Ei ole õige keskenduda üksnes faktidele ja tehnikatele, kuid pole õige toetuda ka ainult tõlgendustele, emotsioonidele ja eneseväljendusele. Üks pool toetab teist, kunstiopetaja peaks kasutama kõiki võimalusi, mis õpilastele midagi pakuvad. Ka "ajuvaba" tehnikate ja käelise osavuse lihvimine on õiges vanuses ja kohas õigustatud. Kui õpetaja on piisavalt tundlik, saab ta klassis olles aru, mida ja kuidas on seal vaja õpetada, et laste kunstihuvi ei kahaneks, vaid kasvaks.

Ants Juske sõnul on tänapäeva kunsti peamine tunnus sotsiaalsus. Modernismi ajal tegeles kunstnik "puhta kunstiga", oli õilishing, kes maalib lille ja akti. Nüüdne kunst on hoopis teine ja seda peaks lastele rõhutama.

Vastuväide oli, et suhtumine ilusse ja sotsiaalsusse sõltub kontekstist. Ilu on läinud kommerts, kaubanduse ja reklaamiagentuuride valdkonda, sellepärast ei kipu kunstnikud eriti "ilu looma". Kuid koolis, eriti nooremas vanuseastmes, on "ilu loomine" vägagi omal kohal, sotsiaalsusega ei saa samuti äärmusse minna. Ilu mõistet võib koolis analüüsida

da – *mis* on ilus, *miks* on ilus, *millal* on ilus, *mida tähendab* ilu.

Kaja Lepa lisas, et sotsiaalsust ei maksa juurde luuletada sinna, kus seda pole. Vahel kiputakse isegi konidest tehtud kollaaži sotsiaalseks kunstiks nimetama.

Raivo Kelomees osutas, et koolis väärrib kindlasti tähelepanu ka "uus meedia". See on nüüdiskunsti igapäevane rakendusvaldkond – neelame uut meediat päevast päeva, lugedes ajalehti, mis tehtud küljendusprogrammidega, vaadates TV-st filme ja videoid, mis tehtud digitaalse montaažitehnoloogiaga, kasutades mobiilsidet jne. Audiovisuaalse valdkonna professionaalide väga hea ettevalmistus põhineb visuaalses kesksel haridusel, mis pole muud kui kaasaegne kunstiharidus.

Tähtsustades kunstiopetust, tuleks kunstiopetuse riigieksami mõttega siiski ettevaatlik olla. Jaak Hohensee arvas, et ühest küljest osutaks see, et kunstiopetust peetakse tähtsaks, aga kui eksamil tuleb kuue tunniga maalida 60 x 60 cm maal, mida hindab eksamikeskuse modernistlik komisjon, nõudes vajadusel eskiisegi näha, oleks sellest kunstiopetusele ainult kahju.

Eesti kunstiopetus täna

Eesti Kunstihariduse Ühingu suurokogul Viljandis arutati kunstiopetuse eesmärgi, ülesandeid, tugevaid ja nõrku külgi. Arutelu tehti alljärgnevat kokkuvõtet.

EESMÄRK ON

isiksuse üldine arendamine, kunstipubliku kasvatamine, praktiliste oskuste kujundamine, kunstialaste teadmiste andmine, loova mõtlemise arendamine, tolerantsuse arendamine, seoste nägemise, mõtlemise ja tunnetamise õpetus. Kunst ei ole oskusaine, vaid loovusaine, eneseväljenduse vahend.

MIS ON HÄSTI

Kunstiopetus kestab 12. klassini, õppekava muutub pidevalt, igaüks võib ettepanekuid teha, õpilaste tööd on suurepäraseks, miski ei piira õpetaja valikuvabadust, struktuurid toimivad (kunstihariduse ühing, aineseksioonid jm), kunstiopetus on prioriteetne (loomingu- lise õpetajaga koolis), puuetega inimeste kunstiharidus on tugevalt edasi arenenud, õppekava ei ole dogma.

PROBLEEMID

Haridusministeeriumis ei ole ühtegi kunstiinimest, paljudes koolides ei ole kunstikabinetti, õppevahendeid napib, hoiak kunstiopetuse suhtes kooli juhtkonna ja ministeeriumi tasandil on negatiivne ja passiivne, klassid on liiga suured, huvikoolide õpetajad on palga poolest alahinnatud, kunstitunde on vähe, puudub kunstiopetajate süsteemne täienduskoolitus, aineseksioonid on maakonniti ebaühtlased, kunstiopetajad ei tegele teadustööga ega taotle kraadi, puudub elementaarne meediaharidus.

VAJA OLEKS

võtta kunsti algharidus klassiopetajate käest ära, vähendada õppegruppide suurus 10–15 inimeseni, võrdsustada üldharidus- ja huvikoolide kunstiopetajate palgad, lisada kunstiopetusse tehnilisi vahendeid ja raha, integreerida kunsti üld- ja huviharidus (siin oli lahkavamusi), kasutada õppekava koostamisel teadustööde tulemusi, tihendada koolide ja kunstnike koostööd, leida koolides võimalusi käia rohkem kunstimuuseumis, muuta täienduskoolitus süsteemseks, olla ise initsiatiivikas ja teha ettepanekuid, gümnaasiumiosas toetada kunstiopetust filosoofia, usundiloo ja muu seesugusega, jõuda lähemale õpilaste tunde- ja mõttemaailmale, pakuda rohkem teadmisi meediast.

Tuleb uurida, mis takistab kunstiopetajaid tegelemast moodsa kunstiga.